# بررسی مداخلات پژوهشی روان درمانی در پیشگیری از عود اعتیاد در ایران : یک مطالعه مروری

**مریم علی‌پور**[1]

۱.کارشناسی ارشد، روان شناسی عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی، اراک، ایران.

**توسعه پرستاری در سلامت/ دوره پانزدهم/ شماره ۱/ بهار و تابستان ۱۴۰۳**

## چکیده

**زمینه و هدف:** عود اعتیاد پدیده‌ای پیچیده، چندوجهی و متأثر از عوامل زیستی، روانی و اجتماعی می‌باشد. تاکنون مداخلات روان‌درمانی متعددی در پیشگیری از عود اعتیاد انجام شده است لذا مطالعه حاضر با هدف واکاوی نتایج و ارزیابی پژوهش‌های قبلی در زمینه اثربخشی مداخلات روان‌درمانی در پیشگیری از عود اعتیاد صورت‌گرفت.

**مواد و روش‌ها:** این مطالعه توصیفی از نوع مروری بود که به بررسی مداخلات در بازه زمانی(۱۴۰۰-۱۳۸۶) پرداخت.
جهت دستیابی به مقالات مورد نظر پایگاه‌های علمی و اطلاعاتی معتبر شامل: civilica ، migna ، نورمگز و جهاد دانشگاهی براساس کلیدواژه‌های اعتیاد، اثربخشی و عود، جستجو گردید . ۷۸مقاله بازیابی و سپس بر مبنای معیار ورود مقالات مورد نظر غربالگری و انتخاب شدند. در نهایت ۴۰ مقاله مورد بررسی توصیفی و تحلیلی قرارگرفت و نتایج در جداول ارائه گردید .

جامعه آماری این پژوهش کلیه مطالعات روان‌درمانی است که در زمینه عدم عود اعتیاد با روش اثربخشی صورت‌گرفته‌اند. اسناد مرور شده شامل مقالات منتشر شده در مجلات علمی ،کنفرانس‌ها و کنگره‌های داخلی ایران بوده است .

**یافته‌ها :** از میان۴۰مقالهٔ بررسی شده ۲۰ مورد یعنی۵۰٪ مقالات در سال‌های۹۱ تا ۹۵ منتشر شده بود بیشترین موضوع مورد پژوهش، شناختی- رفتاری با ۱۱مقاله یعنی ۲۷/۵٪ مقالات بود. مکان جغرافیا یی۲۰٪ مطالعات تهران بود۴۰٪ مقالات تعداد جلسات درمانی را ۸جلسه منظورکرده اند. ۵۲/۵٪ مطالعات نتایج خود را با فاصله‌های زمانی۱تا ۶ ماه پیگیری کرده‌اند. تست آزمایشگاهی با ۴۵٪ بیشترین ابزار مورد استفاده مطالعات بود.

**نتیجه‌گیری:** یافته‌های پژوهش حاضر جهت علم‌سنجی قابل استفاده بوده و لزوم برنامه‌ریزی برای ارتقای پژوهش‌های آتی را یادآوری می‌نماید .

**واژگان کلیدی:** مروری، مداخلات روان‌درمانی، پیشگیری از عود اعتیاد، ایران

**آدرس مکاتبه: دانشگاه آزاد اسلامی اراک**

**Email: Msendanian@gmail.com**

[ Downloaded from ndhj.lums.ac.ir on 2026-11-27 ]

**مقدمه**

سوءمصرف مواد و پیامدهای مخرب آن از چالش برانگیزترین موضوعات در زمینه سلامت و پزشکی است (۱). اعتیاد از نظر مفهومی بیماری شدید مزمن عصبی و پیچیده‌ای است که در ظهور و پیشرفت آن عوامل مختلف ژنتیکی ، فیزیولوژیکی و اجتماعی نقش دارند. علامت مشخصه این بیماری ایجاد اختلال در کنترل عملی است یعنی فرد احساس می‌کند که نمی‌تواند مصرف خود را کنترل کند (۲) .

درمان اعتیاد و شکستن چرخه معیوب آن گران و دشوار است و سیستم درمانی جامعی با رویکردهای مختلف دارودرمانی ، روان‌درمانی ، بازپروری و بازتوانی را می‌طلبد .. تاکید افراطی بر یکی از جنبه‌ها و رها ساختن سایر موارد با شکست درمان و عود بالا همراه است . با این حال ، حتی مؤثرترین درمان‌ها نیز عود بالایی داشته‌اند (۳).

تصور نمی‌شود که هدف برنامه‌های درمانی مختلف اعتیاد ، گذشته از وجوه تفاوت آنها با یکدیگر، تنها فراهم آوردن امکاناتی برای قطع مصرف مواد توسط درمان‌جو باشد. عدم مصرف مجدد مواد با توجه به ماهیت مستعد به بازگشت وابستگی دارویی، امری بسیار حیاتی در طرح ریزی یک برنامه‌ی مناسب درمانی محسوب می‌شود (۴).

مطالعات متعددی نشان می‌دهد که احتمال بازگشت به اعتیاد پس از ترک زیاد است. دو سوم بیمارانی که تحت درمان با هدف قطع مصرف مواد افیونی قرار می‌گیرند در عرض ۶ هفته بازگشت به مواد دارند. ۳۳ درصد بیماران مبتلا به وابستگی هروئین که سه سال ترک کامل داشته‌اند در نهایت مجدداً به مصرف هروئین می‌پردازند (۵). بررسی‌ها نشان می‌دهد ۲۰ تا ۹۰ درصد معتادانی که تحت درمان قرار می‌گیرند بازگشت مجدد به مصرف را تجربه می‌کنند. مرور مطالعات گذشته نشان می‌دهد، اثربخشی درمان‌های نگهدارنده دارویی، بدون مداخله‌های روانی اجتماعی به علت عدم اطاعت دارویی، ضعیف می‌باشد (۶). برخی مطالعات نشان می دهد ۸۰٪ افراد مراجعه کننده برای ترک اعتیاد در ۶ ماه اول دچار عود اعتیاد شده‌اند (۷). بر اساس آمارهای موجود ، افراد معتاد بیش از ۲ الی ۳ بار به مراکز بازپروری مراجعه می‌کنند و این حاکی از آن است که میزان عود به طور چشمگیری بالا است (۸) بدین معنا که درمان اعتیاد به مواد مخدر نیاز به مدیریت طولانی مدت دارد. مداخلات دارویی به تنهایی نتایج بسیار کمی به همراه دارند (۹). از اواسط دهه ۱۹۷۰ استراتژی پیشگیری از بازگشت اعتیاد مورد توجه قرار گرفت (۱۰).

در حال حاضر در ایران آمار دقیقی از این که چند درصد از معالجه شوندگان مجدداً به مواد مخدر بازگشت دارند وجود ندارد، اما آمار افزایش مبتلایان به مصرف مواد مخدر درکشور می تواند بیانگر این باشد که روش‌های درمانی انجام شده تاکنون موفقیت‌آمیز یا جامع نبوده است(۱۱). برهمین اساس پژوهش‌های زیادی در داخل کشور جهت پیشگیری از عود اعتیاد صورت گرفت. پرداختن به ابعاد مختلف این پژوهش‌ها از ضروریات این حوزه می‌باشد.

با توجه به گسترش شتابان انتشارات مقالات علمی، در باب پیشگیری از عود اعتیاد جمع‌بندی آن‌ها در قالب مقاله مروری، ضرورتی انکار ناپذیر می‌باشد. بررسی تحلیل مقالات پژوهشی منتشر شده در نشریات علمی و کنفرانس‌ها جهت جمع‌بندی و سازماندهی آنچه تاکنون انجام شده صورت می‌گیرد . چنین بررسی‌هایی درمورد اعتیاد در کشورهای گوناگون انجام می‌شود. همچنین پرداختن به پژوهش‌های صورت گرفته در این زمینه و ارزیابی درست این مطالعات، نقشه راه را جهت انتخاب مسیر درست در پژوهش‌های آینده به ما می‌شناساند . به همین دلیل این مطالعه مبنای کار خود را بررسی پژوهش‌های مداخله‌ای در پیشگیری از عدم بازگشت اعتیاد قرار داده است.

**مواد و روش‌ها**

این پژوهش از نوع مروری می‌باشد جهت بدست آوردن داده‌های مورد نیاز به پایگاه‌های اطلاعاتی علمی شامل ، civilica، migna ، جهاد دانشگاهی ، نورمگز مراجعه گردیده است و کلید واژه‌های اعتیاد، اثربخشی، عود، مورد جستجو قرارگرفتند.

جامعه آماری این پژوهش کلیه مطالعاتی است که به زبان فارسی در زمینه عدم بازگشت به اعتیاد در محدوده زمانی مشخص شده صورت گرفته‌اند .

[ Downloaded from ndhj.lums.ac.ir on 2026-11-27 ]

معیار ورود برای تحلیل حاضر شامل : اسناد مرور شده شامل مقالات فارسی منتشر شده در مجلات علمی داخلی، پایان نامه‌ها ، مقالات ارائه شده در کنفرانس‌ها و کنگره‌های داخل ایران بوده است. جهت انجام مطالعهٔ حاضر، مقالات فارسی که مرتبط با مداخلات پژوهشی در زمینه ترک اعتیاد بین سال‌های ۱۳۸۶ تا ۱۴۰۰( برابر با ۲۰۰۷ تا ۲۰۲۱ میلادی) بودند مورد ارزیابی قرارگرفتند. داشتن شرایط لازم از نظر روش‌شناسی ( روش تحقیق، جامعه آماری، شیوه نمونه‌گیری، ابزار اندازه‌گیری و روایی و پایایی آن، روش تجزیه و تحلیل آماری) ، تناسب موضوع پژوهش با اثربخشی مداخلات و آزمایشی یا نیمه آزمایشی بودن هر پژوهش می‌شد. همچنین شرط دیگر مقالات رعایت اخلاق پژوهش و چاپ نشدن مطالعات در بیش از یک منبع نشر بوده از این‌رو، مقاله‌ها با شرایط فوق از پایگاه‌های معتبر فارسی استخراج شدند. در نهایت ۴۰ مقاله بر اساس ملاک‌های ورود، انتخاب شدند.

مقالات مورد نظر ، از حیث اطلاعات مقاله‌نگاری مورد بررسی قرارگرفتند، این اطلاعات شامل: نام نویسندگان، سال اجرا، محل پژوهش جمعیت مورد مطالعه، نوع مداخله، مدت مداخله، ابزار سنجش ، حجم نمونه و پیگیری یا عدم پیگیری می‌باشد. مقاله : منظور از مقاله در این پژوهش، مقالـه پژوهشی است. سال پژوهش: منظور از سال پژوهش در این مقاله سال انجام مداخله پژوهشی و جمع‌آوری داده‌هاست نه سال نشر آنها . مکان پژوهش: منظور از مکان پژوهش، مکان جغرافیایی جمع‌آوری داده‌های مربوطه می‌باشدکه می‌تواند شهر، شهرستان یا استان باشد. جمعیت پژوهش : منظور از جمعیت پژوهش در این مقاله افرادی است که نمونه پژوهشی از بین آن‌ها انتخاب گردیده است. در این زمینه به مرکز درمانی، نوع ماده مصرفی و جنسیت توجه شده است . نوع مداخله : منظور از نوع مداخله یا موضوع ، همان مداخله صورت گرفته شده می‌باشد. روش پژوهش: منظور از روش پژوهش، متدولوژی مورد استفاده در پژوهش می‌باشد.

پژوهش‌های مورد بررسی ، گاه به بیش از یک مؤلفه توجه کرده بودند که همین امر دسته‌بندی‌ها را با مشکل روبرو می‌کرد . در این مطالعه صرفاً متغیر عود به عنوان متغیر وابسته مقالات مورد توجه قرارگرفته است. از طرفی تنوع در دیدگاه‌ها و همپوشانی برخی عناوین متفاوت، دستیابی به انسجام در پژوهش را مخدوش می‌ساخت. جهت حل این مشکل صرفاً مقالاتی در بوته ارزیابی قرار گرفتند که واژه عود یا بازگشت در عنوان آنها آمده بود.

هدف این مقاله آن است که با بررسی عمیق‌تر در باب مداخلات پیشگیری از عود اعتیاد ، با فراهم کردن یک دیدگاه سازماندهی شده از کارهای صورت‌گرفته ، همچنین شناسایی نقاط قوت و ضعف آن‌ها، این مداخلات را در قالبی کاربردی‌تر ارائه نماید تا موجب توسعه پژوهش در بخش‌های مغفول مانده شود و در بهبود روند مداخلات پژوهشی این عرصه مؤثر واقع گردد. از این رهگذر، پژوهش‌های آتی با ارائه برنامه‌های آموزشی و درمانی مؤثرتر گامی بهینه در ترک اعتیاد و عدم بازگشت مصرف کنندگان مواد بردارند.

## یافته‌ها

داده‌های پژوهشی به تفکیک دوره‌های ۵ ساله از ۱۳۸۶ تا ۱۴۰۰ دسته‌بندی گردیدند.

**جدول (۱)- روند سالانهٔ مداخلات پژوهشی پیشگیری از عود اعتیاد به تفکیک دوره‌های زمانی ۵ ساله**

| دوره | فراوانی پژوهش‌های انجام شده | درصد |
|---|---|---|
| ۱۳۸۶ - ۱۳۹۰ | ۸ | ٪۲۰ |
| ۱۳۹۱ - ۱۳۹۵ | ۲۰ | ٪۵۰ |
| ۱۳۹۶ - ۱۴۰۰ | ۱۲ | ٪۳۰ |

[ Downloaded from ndhj.lums.ac.ir on 2026-11-27 ]

با توجه به جدول شماره ۱ و آنالیز زمانی پژوهش‌ها، بیشتر مقالات در فاصله زمانی۱۳۹۱ تا ۱۳۹۵ صورت گرفته‌اند. ۲۰ مداخله یعنی ۵۰٪ مداخلات در این دوره‌ی زمانی به انجام رسیده‌اند.

هرچند در این دوره زمانی، شاهد رشد مقالات در زمینه مورد نظر هستیم اما دوره بعدی این رشد کاهش یافته و به ۱۲ مطالعه (۳۰٪) رسیده است .

**جدول(۲ )- اطلاعات توصیفی مداخلات پژوهشی پیشگیری از عود اعتیاد**

| نام پژوهشگر | سال | شهر | جمعیت مورد مطالعه | روش مداخله | مدت مداخله | ابزار جمع‌آوری داده ها | حجم نمونه | پیگیری |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| طهماسبیان و همکاران | ۱۳۹۸ | کرمانشاه | افرادمرزی، مراکز ترک | درمان انگیزشی | ۵ مرحله | پرسش‌نامه محقق ساخته عود | ۶۰ نفر در ۳ گروه۲۰نفره | ۳ ماه |
| یارمحمدی واصل | ۱۳۸۶ | همدان، اصفهان ،یزد | مراکز T.C | اجتماع درمان مدار | دو ساله | تست مرفین | ۴۴۲ مردان | ۱ سال |
| هاشمی و همکاران | ۱۳۹۵ | اردبیل | مواد محرک | هیپنوتیزم درمانی | ۵ مرحله۴۵ دقیقه | تست مرفین | ۴۰ نفر در ۲ گروه۲۰نفره | |
| حیدری نیا و همکاران | ۱۳۹۹ | تهران | مرد،کنگره ۶۰ | شناختی | ۸ مرحله ۹۰ دقیقه | پرسش‌نامه پیش‌بینی عود بک-رایت | ۳۰ نفر در ۲ گروه۱۵نفره | |
| پورفتحیه و همکار | ۱۳۹۶ | تبریز | مرد، افیونی | شناختی-رفتاری | ۱۲ مرحله ۹۰ دقیقه | پرسش‌نامه بازگشت به مصرف مواد | ۶۰ نفر در ۲ گروه۳۰ نفره | |
| شجاعی و همکاران | ۱۳۹۵ | اصفهان | مرکزخود معرف بهزیستی | شناختی رفتاری مددکاری گروهی | ۸ مرحله ۹۰ دقیقه | پرسش‌نامه | ۳۰ نفر در ۲ گروه۱۵نفره | |
| علوی لنگرودی و همکار | ۱۳۹۱ | یزد | دانشجو -مراکز درمانی | شناختی - رفتاری | ۸ مرحله ۴۵دقیقه | تست مرفین | ۳۰ نفر در ۳ گروه۱۰نفره | |
| بهروزیان و همکاران | ۱۳۹۲ | کوهدشت | مرکز مشاوره امید، متاآمفتامین | شناختی - رفتاری | ۱۲ مرحله ۹۰ دقیقه | آزمایش‌های منظم ادرار | ۳۰ نفر در ۲ گروه۱۵نفره | |
| رهبریان و همکاران | ۱۳۹۲ | قزوین | زوج های مراکز دولتی ترک اعتیاد | شناختی - رفتاری آموزش ارتباط مؤثر | ۹ مرحله - ۲ ساعت | پرسش‌نامه پیش بینی عود بک-رایت | ۴۰زوج در ۲ گروه | |
| کریمیان | ۱۳۸۹ -۹۰ | اصفهان | مرکز (TC) امید | شناختی - رفتاری | ۱۰ مرحله ۹۰ دقیقه | آزمایش ادرار | ۳۰ نفر در ۲ گروه۱۵نفره | ۳ماه |
| شیخ صادقی و همکاران | ۱۳۹۴ | الیگودرز | کلینیک‌های ترک اعتیاد | شناختی - رفتاری | ۱۲ مرحله ۹۰ دقیقه | تست مورفین | ۳۰ نفر در ۲ گروه۱۵نفره | |
| نیکنام و همکاران | ۱۳۹۳ -۹۴ | تهران | مرکز درمان بانوان (TC) | شناختی- رفتاری مارلات | ۱۲ مرحله | آزمایش ادرار ،پرسش‌نامه گورسکی | ۳۰ نفر در ۲ گروه۱۵نفره | ۳ماه |

[ Downloaded from ndhj.lums.ac.ir on 2026-11-27 ]

| | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| دوستیان و همکاران | ۱۳۹۱ - ۹۲* | خرم آباد | کلینیک های ترک اعتیاد ،افیونی | شناختی- رفتاری مارلات | ۱۲ مرحله ۹۰ الی ۱۲۰دقیقه | آزمایش ادرار هر جلسه | ۳۰ نفر در ۲ گروه۱۵نفره | |
| جعفری و همکاران | ۱۳۸۸ | تهران | افیونی، مرکز جمعیت آفتاب | شناختی- رفتاری مارلات | ۱۲ مرحله ۹۰. دقیقه | آزمایش مورفین | ۲۷نفر در ۲ گروه | ۴ ماه |
| قجاوند و همکاران | ۱۳۹۳ | تهران | مرکز خود معرفِ بهزیستی | مددکاری گروهی(شناختی رفتاری) | ۸ مرحله ۹۰ دقیقه | آزمایش مورفین ادرار | ۳۰ نفر در ۲ گروه۱۵نفره | ۲ ماه |
| محمدی و همکاران | ۱۳۹۹ | مریوان | بیماران تحت درمان با بوپرنورفین | مصاحبه انگیزشی | ۸ مرحله ۴۵الی ۶۰ دقیقه | پرسش‌نامه پیش بینی عود بک-رایت و آزمون های آزمایشگاهی | ۴۲نفر در ۲ گروه۲۱نفره | |
| حیدری و همکاران | ۱۳۹۳ | لامرد | مرکز درمانی | مصاحبه انگیزشی | ۸ مرحله | پرسش‌نامه پیش بینی عود بک-رایت | ۳۰ نفر در ۲ گروه۱۵نفره | شش ماه |
| دهقانی فیروزآبادی و همکاران | ۱۳۹۱ | اصفهان | زن، کمپ اعتیاد آینده روشن | مصاحبه انگیزشی (مدل MI) | ۸مرحله ۹۰ دقیقه | پرسش‌نامه بازگشت مجدد به مصرف مواد | ۳۰ نفر در ۲ گروه۱۵نفره | |
| ارجمندقجور و همکاران | ۱۳۹۶ | تکاب | مرد وابسته به شیشه مرکز ترک | پذیرش و تعهد | ۱۲ مرحله | مصاحبه بالینی | ۳ نفر | ۶ هفته |
| نوجوان و همکاران | ۱۳۹۹ | ارومیه | مرد ،هروئین ،کلینیک های ترک اعتیاد | ذهن آگاهی | ۸ مرحله ۶۰ دقیقه | مقیاس کوتاه ولع مصرف مواد | ۳۰ نفر در ۲ گروه۱۵نفره | ۲ ماه |
| رحمانی و همکاران | ۹۸- ۱۳۹۷ | کرمانشاه | مرد، مت آمفتامین | ذهن آگاهی | ذکر نشده | پرسش‌نامه عود گورسکی | ۳۰ نفر در ۲ گروه۱۵نفره | ۶ ماه |
| جنود | ۱۳۹۷ | استان کرج | شیشه) مرکز (TC) | ذهن آگاهی | ۸مرحله۱۲۰ دقیقه | پرسش نامه | ۴۰ نفر در ۲ گروه۲۰نفره | ۳ماه |
| یعقوبی و همکاران | ۱۳۹۴ | کاشان | مراکز ترک اعتیاد، افیونی | ذهن آگاهی | ۸ مرحله | آزمایش مرفین | ۷۰نفر در ۲ گروه۳۵نفره | ۱ماه |
| ماردپور و همکاران | ۱۳۹۲ | یاسوج | مرد،افیونی، کلینیک‌های ترک اعتیاد | ذهن آگاهی | ۸ مرحله ۲ ساعت | آزمایش ادرارو پرسش‌نامه ولع | ۳۰ نفر در ۲ گروه۱۵نفره | ندارد |
| کلدوی و همکاران | ۱۳۸۹ | زاهدان | افیونی | ذهن آگاهی | ۸ مرحله ۹۰ دقیقه | آزمایش مورفین | ۲۴نفر در ۲ گروه۱۲نفره | ۳ماه |
| فرنام و همکاران | ۱۳۸۹ | زاهدان | مرد | ذهن آگاهی | ۸ مرحله | آزمایش مرفین | ۲۴نفر در ۲ گروه۱۲نفره | ۳ماه |
| خدایی | ۱۳۹۴ | اردبیل | مراکز ترک اعتیاد ،افیونی | آموزش مدیریت هیجانات و اعتماد به نفس | ۱۰ مرحله | پرسش‌نامه پیش بینی عود بک-رایت | ۴۰نفر در ۲ گروه۲۰نفره | ۳ماه |
| رئیسیان و همکاران | ۱۳۸۹ | تهران | زن، افیونی ،جمعیت تولدی دوباره چیتگر | امید درمانی | ۸ مرحله | آزمایش مورفین | ۲۰ نفر در ۲ گروه ۱۰نفره | ۲ ماه |

[ Downloaded from ndhj.lums.ac.ir on 2026-11-27 ]

| | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| نیکنام و همکار | ۱۳۹۷ | تهران | زن | درمان فعال سازی رفتاری | ۱۰مرحله | آزمایش ادرارو پرسش‌نامه گورسکی | ۳۰ نفر در ۲ گروه۱۵نفره | ۳ ماه |
| امجد و همکاران | ۱۳۹۹ | تبریز | مرد | تنظیم هیجان مبتنی بر مدل فرایندی گروس | ۱۰ مرحله ۹۰ دقیقه | پرسش‌نامه پیش بینی عود بک -رایت | ۳۰ نفر در ۲ گروه۱۵نفره | ندارد |
| مامی و همکار | ۱۳۹۵ | ایلام | مرد، مراکز ترک اعتیاد | تنظیم شناختی هیجان | ۹ مرحله | پرسش‌نامه عقاید وسوسه انگیز رایت | ۳۰ نفر در ۲ گروه۱۵نفره | ۳ ماه |
| نمازپور و همکاران | ۱۳۹۵ | ارومیه | مرکز آموزشی درمانی رازی | مدل مراقبت پیگیر بر لغزش و اشتیاق | ۳ماه | پرسش‌نامه وسوسه مصرف مواد ،تست ادرار، چک لیست لغزش | ۹۵ نفر در ۲ گروه ۴۸ و۴۷نفره | ۳ ماه بدون سنجش |
| طاهری و همکاران | ۱۴۰۰ - ۱۳۹۹ | گرمسار | مرد، مراکز درمان اعتیاد | روایت درمانی | ۱۰ مرحله ۹۰ دقیقه | پرسش‌نامه پیش بینی عود بک-رایت و آزمایش مورفین | ۷۲نفر در ۲ گروه۳۶نفره | ۱ماه |
| کوثری و همکاران | ۱۳۹۱ | تهران | مراکز درمان نگهدارنده، کراک | مشاوره کاهش مصرف مواد و رفتارهای پرخطر | ۲۵ مرحله ۹۰ دقیقه۶ ماه | آزمایش ادرار | ۳۰ نفر در ۲ گروه۱۵نفره | ندارد |
| بهبهانی و همکار | ۱۳۹۷ | خوی | مرد ،افیونی، بخش روان پزشکی بیمارستان شهید مدنی | روان درمانی مثبت نگر | ۱۰ مرحله ۹۰ دقیقه هفته ای ۲ بار | پرسش‌نامه پیش بینی عود بک-رایت | ۳۰ نفر در ۲ گروه۱۵نفره | ندارد |
| فرنام | ۱۳۸۹ | زاهدان | مرکز ترک اعتیاد هاتف، افیون | مدل ماتریسی | ۳۲مرحله ۸هفته | آزمایش مورفین | ۲۳ نفر در ۲ گروه ۱۱،۱۲نفره | ۳ماه |
| دهنوی و همکاران | ۱۳۹۲ | کرمانشاه | مرد، افیونی، کلینیک‌های ترک اعتیاد | سایکودرام | ۱۲ مرحله ۶ هفته | آزمون ادرار | ۲۰ نفر در ۲ گروه۱۰نفره | ۲ماه |
| صفار | ۱۳۹۳ | مشهد | مرد، کیلنیک دماوند | تحلیل رفتار متقابل | ۸مرحله یک ساعت | آزمایش مورفین | ۴۲ نفر در ۲ گروه۲۱نفره | |
| کافی و همکاران | ۱۳۹۰ | بجنورد | مرکز دولتی درمانی | تحلیل رفتار متقابل | ۸ مرحله ۹۰تا ۱۲۰ دقیقه | پرسش‌نامه پیش بینی عود بک-رایت ومرفین چک | ۲۴ نفر در ۲ گروه۱۲نفره | ۵ ماه |
| جعفری و همکار | ۱۳۹۴ | تهران | افیونی، مرکز جمعیت آفتاب | آموزش مهارت های مقابله‌ای و سبک زندگی | ۱۲ مرحله ۹۰ دقیقه | آزمایش مورفین | ۳۹ نفر در ۳ گروه | ۴ ماه |

با توجه به جدول (۲) می توان بیان داشت که محل جمع‌آوری داده‌های ۸ پژوهش یعنی ۲۰٪ مداخلات در شهر تهران بوده است که بیش از شهرهای دیگر جهت جمع‌آوری داده‌ها از سوی پژوهشگران منظور شده است. شهر اصفهان در رتبه دوم با ۴ مقاله ( ۱۰٪ ) می‌باشد، کرمانشاه و زاهدان هر کدام با ۳

[ Downloaded from ndhj.lums.ac.ir on 2026-11-27 ]

مقاله، انتخاب‌های بعدی پژوهشگران جهت جمع‌آوری داده‌ها بوده است.

براساس یافته‌های جدول (۲) از بین پژوهش‌های انجام‌شده تنها ۴ پژوهش یعنی ۱۰ ٪مقالات مطالعه خود را اختصاصاً بر روی جمعیت زنان انجام داده‌اند و ۱۳ مقاله (۳۲/۵٪ ) جمعیت مورد مطالعه خود را اختصاصاً مردان در نظر گرفته‌اند. سایر مطالعات تفکیک جنسیتی ندارند. از حیث ماده مصرفی تعداد ۲۰ مطالعه(۵۰٪) جمعیت مورد پژوهش خود را از نظر ماده مصرفی مشخص کرده‌اند. از بین مقالات ذکر شده، ۱۲ مقاله(۳۰٪) مصرف‌کنندگان قبلی مواد افیونی و۴ مقاله مصرف کنندگان سابق شیشه را مورد مطالعه قرار داده‌اند. همچنین بر روی مصرف‌کنندگان هروئین ، آمفتامین ، کراک و مواد محرک هر کدام ۱ مطالعه صورت گرفته است .

با توجه به داده‌های جدول (۲) می‌توان گفت : بیشترین موضوع مورد پژوهش به لحاظ متغیر مستقل « شناختی- رفتاری » با ۱۱ مقاله یعنی ۲۷/۵٪ مقالات بررسی شده می‌باشد. اثر بخشی مبتنی بر ذهن آگاهی با ۷ مقاله علاقمندی بعدی پژوهشگران این عرصه بوده و مصاحبه انگیزشی با ۳ مطالعه در مرتبه سوم توجه قرار گرفته است .

پژوهش ها از حیث مدت مداخله بررسی گردید. تعداد جلسات یا مراحل در پژوهش‌های مختلف، متفاوت می‌باشد. ترجیح بیشتر پژوهشگران بر ۸ جلسه درمانی منظور گردیده، شمار پژوهش‌ها با این تعداد جلسات به ۱۶(۴۰٪) می‌رسد .

۸ پژوهش، مداخله روانشناختی خود را ۱۲ جلسه در نظر گرفته‌اند و ۶ پژوهش، با ۱۰ جلسه مداخله در مرتبه بعدی انجام گرفته است. برخی مداخلات با جلسات بیشتر صورت پذیرفته است. در بین پژوهش‌ها ۲۵ و ۳۲ جلسه هم دیده می‌شود. در بر خی پژوهش‌ها بازه زمانی مورد نظر بوده مثل یارمحمدی واصل(۱۳) که طی دو سال ارزیابی انجام داده است.

مدت زمان هر جلسه بسته به نوع مداخله و سایر شرایط بین ۴۵ تا ۱۲۰ دقیقه در نظر گرفته شده است .

مطالعات از حیث ابزار سنجش نیز مورد بررسی قرارگرفتند. سه دسته ابزار به ترتیب : اول ، آزمایش ادرار ، دوم پرسش‌نامه های شناخته شده مثل رایت و گورسکی یا ساخت محقق و سوم مصاحبه مورد استفاده محققین بوده‌است .۱۸ مقاله (۴۵٪) ، داده‌ها را بر اساس تست آزمایشگاهی بررسی کردند. ۱۳ مقاله صرفاً به پاسخ پرسش‌نامه های خود اظهاری اکتفا کردند و ۷ مقاله نیز از پرسش‌نامه و تست آزمایشگاهی، هم زمان ، بهره گرفته‌اند یک مورد نیز از مصاحبه عمیق استفاده شده است .

یافته‌های جدول (۲) بیان می‌دارد : حجم نمونه‌های مورد مطالعه ، بسیار متفاوت می‌باشد. بیشترین حجم نمونه مورد نظر پژوهشگرها حجم ۳۰ نفره بوده است . ۱۸ مطالعه (۴۵٪) این حجم نمونه را انتخاب کرده‌اند. ۳ پژوهش مطالعه خود را بر روی حجم ۴۰ نفره و تعداد ۲ پژوهش حجم ۶۰ نفره را مورد مطالعه قرار داده‌اند. حجم نمونه بیشتر یا کمتراز تعداد بیان شده به ندرت لحاظ گردیده است. نمونه‌های مورد مطالعه مطابق با روش پژوهش آزمایشی و نیمه آزمایشی غالباً در دو گروه آزمایش وگواه یا کنترل گمارش شده‌اند. ۳ مقاله مطالعه خود را بر بیش از دو گروه انجام داده‌اند و یک مطالعه نمونه خود را بر روی ۳ نفر انجام داده است.

بر اساس داده‌های جدول (۲) از کل مطالعات انجام شده ۲۱ مورد (۵۲/۵٪) پیگیری داشته است، یعنی بعد از مرحله پس آزمون با فاصله زمانی مشخصی دوباره اثربخشی مداخله مورد سنجش قرار گرفته است. که این پیگیری‌ها با فاصله زمانی ۱ تا ۶ ماه صورت پذیرفته است .

**جدول (۳) منبع نشر پژوهش‌های مداخله در پیشگیری از عود اعتیاد**

| منبع نشر | تعداد | درصد |
|---|---|---|
| نشریات، فصلنامه‌ها | ۳۸ | ٪۹۵ |
| کنفرانس‌ها، همایش‌ها، کنگره‌ها | ۲ | ٪۵ |

[ Downloaded from ndhj.lums.ac.ir on 2026-11-27 ]

یافته‌های جدول (۳) نشان می‌دهد که بیشتر مقالات در نشریات و فصلنامه‌های معتبر منتشر شده‌اند. از مجموع ۴۰ مقاله ۳۸ مقاله معادل ۹۵٪ در فصلنامه‌ها و نشریات منتشر شده‌اند. همایش‌ها و کنگره‌ها در نشر مداخلات پیشگیری از عود اعتیاد سهم ۵ درصدی دارند. در تمام مقالات نتایج به نفع گروه آزمایش مثبت بوده به عبارتی بر اساس نتایج مقالات، مداخلات صورت گرفته در پیشگیری از عدم عود مؤثر واقع شده‌اند.

**بحث**

امروزه جهت درمان اعتیاد مداخلات دارویی به تنهایی توصیه نمی‌شود بلکه جهت پایداری درمان و پیشگیری از عود اعتیاد از روان‌درمانی در کنار درمان دارویی به عنوان روش مکمل درمان استفاده می‌گردد. مقاله حاضر حاصل بررسی این مداخلات از ابعاد متفاوت می‌باشد.

مداخلات صورت گرفته در محورهای مختلف مورد بررسی قرارگرفت این محورها شامل: سال ، مکان، جمعیت، نوع مداخله ، مدت مداخله، حجم نمونه، ابزار مداخله و همچنین پیگیری پژوهش می‌باشد .

آنالیز سالانهٔ مقالات نشان می‌دهد که بیشترین مداخلات در سال‌های ۹۱ تا ۹۵ صورت گرفته است به عبارتی توجه به مداخلات در زمینه پیشگیری از عود اعتیاد در این دوره اوج گرفته است. می‌توان نتیجه گرفت این یافته، نشانه رشد پژوهش‌ها و پرداختن دانشگاه‌ها و مراکز مربوطه به معضل عود اعتیاد در دوره ذکر شده می‌باشد اما کاهش آن در دوره بعدی شاید نشان از توجه محققین به سایر جنبه‌های اعتیاد دارد. همچنین می‌توان دلیل آن را عدم موفقیت مداخلات روان درمانی در مراکز ترک و کلینیک‌های مختص به این امر جست‌وجو کرد چرا که به صورت عملی ترک اعتیاد در غالب موارد با عود همراه است همچنین بازگشت مصرف‌کنندگان بیانگر آنالیز اشتباه والیان امر از ماهیت اعتیاد و عدم شناخت همه جانبه جامعه مصرف‌کننده می‌باشد. همین امر ورود به حیطه‌های روان درمانی در پژوهش را توام با هراس ساخته البته معلوم نیست که در ایران، آیا به طور کلی میزان مداخلات پیشگیری از عود اعتیاد توسط متخصصین کم است و یا پژوهشگران این حوزه، کمتر به انتشار نتایج مطالعات خود در مجلات و همایش‌های علمی می‌پردازند که در هر دو صورت نیاز به توجه و تقویت بیشتری دارد.

به لحاظ پراکندگی جغرافیایی بیشتر مطالعات (۲۰٪) در تهران صورت گرفته ، در نواحی شرقی و غربی ، شمال شرق و شمال غرب نیز به طور پراکنده مطالعاتی صورت گرفته است .در نواحی جنوبی و شمالی با وجود پر رنگ بودن اعتیاد در این نواحی مطالعات چندانی دیده نمی‌شود هرچند یافته مذکور می‌تواند نتیجه خطای نمونه‌گیری پژوهش حاضر باشد اما می‌توان گفت : این تمرکز گرایی جغرافیایی بیانگر آن است که در نواحی ذکر شده با وجود درگیری این مناطق با معضل مورد نظر ، به مداخلات روان درمانی اعتیاد کمتر توجه شده است . این در حالی است که مصرف مواد در نواحی شمالی و جنوبی علاوه بر برآیند جغرافیایی منطقه از آبشخور عدم درمان درست ، نیز ناشی شده است و کم اقبالی پژوهش‌ها به مداخلات روان درمانی در زمینه درمان اعتیاد می‌تواند در تداوم اعتیاد و بازگشت به مصرف دراین مناطق نقش مهمی داشته باشد.

از بین پژوهش‌های انجام شده تنها ۱۰ ٪مقالات مطالعه خود را اختصاصا بر روی جمعیت زنان انجام داده‌اند و ۳۲/۵٪ مقالات جمعیت مورد مطالعه خود را اختصاصاً مردان در نظر گرفته‌اند سایر مطالعات تفکیک جنسیتی ندارند ولی با توجه به اطلاعات جمعیت‌شناسی موجود در برخی از آنها تعداد زنان نسبت به مردان مورد مطالعه به مراتب کمتر می‌باشد. . در تبیین این یافته می‌توان گفت: ازآنجا که جمعیت معتادان زن به نسبت جمعت معتادان مرد کمتر می‌باشد طبیعتاً نمونه مردانه نمونه در دسترس‌تری جهت مطالعه می‌باشد. ولی باید خاطرنشان شد که نمی‌توان زنان را به عنوان عاملان اصلی تربیت در جامعه ایرانی مغفول گذاشت.

از حیث ماده مصرفی ۵۰٪ مطالعات، جمعیت مورد پژوهش خود را از نظر ماده مصرفی مشخص کرده‌اند که از این میزان ، ۱۲ مقاله (۳۰٪ کل مقالات بررسی‌شده) مصرف‌کنندگان قبلی مواد افیونی بوده‌اند. مصرف‌کنندگان سایر مواد، درصدهای پایین تری را به خود اختصاص داده‌اند. در تبیین این یافته، باید یادآور شد که بر اساس آمار تأیید شده از سوی نهادهای مرجع در این امر

[ Downloaded from ndhj.lums.ac.ir on 2026-11-27 ]

بیشترین ماده‌ای که در ایران مورد سوء مصرف قرار می‌گیرد - به دلیل موقعیت جغرافیایی ایران و همسایگی با افغانستان که صادر کننده مهم تریاک می‌باشد- مواد افیونی است و به تبع آن بیشتر مداخلات نیز بر روی جمعیت مصرف‌کننده این گروه از مواد صورت می‌گیرد. به جز ۲۰ مورد ذکر شده سایر مطالعات نوع ماده مصرفی نمونه‌های مورد پژوهش خود را ذکر نکرده‌اند . همین امر به دقت نتایج آسیب می‌رساند، زیرا انواع گوناگون مواد اعتیادآور، درمانهای متفاوتی با فواصل زمانی متفاوت می‌طلبد و از آنجا که وسوسه‌های مصرف مجدد برخی مواد با انواع دیگر متفاوت می‌باشد پس تأثیر مداخلات روان درمانی نیز بر روی آن‌ها نتایج متفاوتی به بار خواهد آورد. می‌توان گفت در صورت تفکیک ماده مصرفی از سوی پژوهشگران در مطالعات آتی نتایج از دقت بیشتری برخوردار خواهند بود.

بیشترین موضوع مورد پژوهش یا مداخله روانشناختی ، روشهای شناختی- رفتاری می‌باشد. ۲۷/۵٪ مقالات به این نوع مداخله علاقه نشان داده‌اند (هرچند برخی روش‌ها که در پژوهش حاضر به صورت مستقل ذکر شده است نیز جزء روشهای شناختی-درمانی منظور می‌گردند) در تبیین این یافته و محبوبیت روش مذکور از سوی پژوهشگران می‌توان گفت شیوه‌های شناختی - رفتاری بر آموزش کسب مهارت جهت حل مسئله تأکید می‌کنند. این روش می‌تواند بر باورهای غلط و شناخت غیر واقع بینانه‌ی معتادان درباره ی سوء مصرف مواد تأثیر گذاشته و آن‌ها را تغییر دهد. جزء مهمی از در مان شناختی- رفتاری، مستلزم متوقف کردن فرایند وسوسه است. بی‌تردید کسب درمان همراه با آموزش مهارت‌های مقابله سالم، احساس خویشتن‌داری و خود کارآمدی را تقویت می‌کند. این درمان توانسته با تغییر نگرش و افکار افراد شرکت کننده در گروه آزمایش در مورد مصرف مواد مخدر و عوارض جسمی و روحی مختلف و خطرات آن برای خود و خانواده ، همچنین آموزش مهارت‌های کنترل وسوسه، شناخت موقعیت‌های وسوسه‌انگیز و در نتیجه امیدوار شدن به موفقیت ، آن‌ها را از مصرف مواد مخدر دور نگه داشته، همچنین این روش درمانی توانسته است تا با تغییر بینش بیماران در مورد خود، توانایی‌ها و قدرت تغییر امور ، و پرهیز از افکار و تلقینات منفی باعث شود تا انگیزه آن‌ها برای کار و تلاش در عرصه‌های مختلف زندگی از جمله تحصیل و کار افزایش یافته ، جهت رهایی از اعتیاد گام‌هایی محکم برداشته و در این راه ثابت قدم باشند .

پژوهش‌ها از حیث مدت مداخله بررسی‌گردید. تعداد جلسات در پژوهش‌های مختلف، متفاوت می‌باشد. ترجیح بیشتر پژوهشگران بر ۸ جلسه درمانی بوده شمار پژوهش‌ها با این تعداد جلسات به ۱۶ (۴۰٪) می‌رسد. مدت زمان هر جلسه بسته به نوع مداخله و سایر شرایط بین ۴۵ تا ۱۲۰ دقیقه در نظر گرفته شده‌است. پروتکل‌های درمانی که در کتب و مقالات مختص به هر روش درمانی آمده است به انضمام شرایط مراکز ترک و افراد تحت درمان، می‌توانند روی تعداد و زمان جلسات تاثیر داشته باشند. به عنوان مثال مداخله هیپنوتراپی زمان کمتری نسبت به مداخلات شناختی -رفتاری می‌طلبد .

بیشترین ابزار مورد استفاده در مداخلات پژوهشی تست آزمایشگاهی (۴۵٪) می‌باشد. هرچند به نظرمی‌رسد این تست قابل اطمینان تراز پرسش‌نامه های خوداظهاری است اما به دلیل امکان دستکاری از سوی آزمون‌شوندگان مبرا از خطا نیست . تعداد ۷ مداخله جهت استناد ، از تست آزمایشگاهی و پرسش‌نامه (هردو) استفاده کرده‌اند هر چند با این ترکیب ، میزان خطا کمتر می‌باشد اما از آنجا که در هر دو روش امکان دستکاری داده‌ها از سوی آزمون‌شوندگان وجود دارد استناد به نتایج را نیازمند احتیاط می‌سازد.

در غالب پژوهش‌ها حجم نمونه مورد مطالعه ۳۰ نفره بوده است حتی اگر بتوان مشت را نمونه خروار دانست، حجم کم نمونه‌ها رامی‌توان یکی از دلایل عدم توفیق مداخلات روان‌درمانی در ترک مصرف‌کنندگان (به صورت میدانی و نه نمونه‌های پژوهشی) دانست. نیک می‌دانیم حجم نمونه بیشتر جهت آموزش، کار دشواری است اما پژوهشگران برای بالا بردن قدرت تعمیم نتایج می‌توانند آموزش به چند گروه را با درنظر گرفتن شرایط ، ترتیب دهند و نتایج قابل استنادتری حاصل کنند.

از کل مطالعات انجام شده ،۲۱ مورد (۵۲/۵٪) پیگیری داشته است، که این پیگیری‌ها با فاصله زمانی ۱ تا ۶ ماه صورت گرفته است. نیک می‌دانیم نتایج مطالعاتی که با فاصله زمانی مشخص پیگیری شده‌اند قابل اطمینان‌تر می‌باشد. لذا بهتر آن است که

[ Downloaded from ndhj.lums.ac.ir on 2026-11-27 ]

پژوهش‌های آتی پیگیری را نیز در دستور کار خود داشته باشند. به نظر می‌رسد همکاری مراکز و کلینیک‌های ترک اعتیاد در این زمینه می‌تواند راهگشا باشد.

یافته‌ها نشان می‌دهد که بیشتر مقالات در نشریات معتبر منتشر شده‌اند. از مجموع مقالات بررسی شده در پژوهش حاضر ۹۵٪ در فصلنامه‌ها و نشریات داخلی منتشر شده‌اند و همایش‌ها و کنگره‌ها در نشر مداخلات پیشگیری از عود اعتیاد تنها سهم ۵ درصدی دارند. می‌توان گفت بر این اساس، فصلنامه‌ها و نشریات خصوصاً نشریات تخصصی اعتیاد به نشر یافته‌های علمی در زمینه پیشگیری از بازگشت اعتیاد توجه ویژه مبذول داشته‌اند. کم توجهی نهادهای دولتی و مراکز دانشگاهی به برگزاری همایش‌ها و کنفرانس‌هایی با محوریت مداخلات پیشگیری ازعود اعتیاد می‌تواند از دلایل کمی مقالات کنفرانسی در این زمینه باشد.

## نتیجه‌گیری

این پژوهش، بازگشت به اعتیاد را به عنوان یک پدیده پیچیده وابسته به عوامل متعدد می‌داند بنابراین پرداختن به مطالعاتی که به این معضل می‌پردازند را در راس کار خود قرار داده‌است. با نگاهی به مطالعات انجام شده در این زمینه می‌توان بیان داشت: رشد مقالات پژوهشی درحوزه پیشگیری ازعود اعتیاد درکشور طی سال‌های اخیر قابل تقدیر است . به نظر می‌رسد این رشد ناشی از مطرح شدن اعتیاد به عنوان اولویت پژوهشی دردانشگاه‌های کشور و همچنین تأسیس مراکز تحقیقاتی اعتیاد در این زمینه و ایجاد ژورنال‌های تخصصی اعتیاد ، طی ۱۵ سال اخیر باشد البته با وجود تخصیص بودجه‌های پژوهشی در این زمینه باید گفت به نسبت حجم قابل توجه مطالعات درمان دارویی، محورهای درمان روان‌شناختی کمتر مورد توجه پژوهشگران بوده، شاید بتوان دلیل آن را عدم همکاری مراکز ترک اعتیاد در این زمینه دانست چرا که درمان دارویی از دید مراکز، درمان اصلی به شمار می‌رود و درمان‌های روانشناختی به عنوان درمان مکمل گاه‌گاهی مورد توجه برخی از مراکز درمانی قرارگرفته است. ضمن اینکه درمان دارویی با نتایج سریعتر برای این مراکز به ظاهر، مقرون به صرفه‌تر جلوه می‌کند . هرچند به نظر می‌رسد در بلند مدت با شکست مواجه است. بازگشت غالب افراد درمان شده به مصرف مجدد مواد مهر تأییدی بر این ادعا می‌باشد . همچنین باید بیان داشت عدم بر پا کردن کنفرانس‌ها و همایش‌هایی با محوریت اثر بخشی مداخلات روان‌درمانی بر پیشگیری از عود اعتیاد نیز می‌تواند نشانه‌ای دیگر بر بی‌توجهی نهادها، دانشگاه‌ها و مسئولین این عرصه به مشکل عود اعتیاد باشد.

در پژوهش‌های بررسی‌شده توجه به برخی جنبه‌ها مثل دسته بندی جنسیتی ، توجه به انواع اقلیم‌ها ، نوع ماده مصرفی که از عوامل مؤثر دخیل درپیشگیری ازعدم بازگشت به اعتیاد هستند کم‌رنگ است . پیشنهاد می‌شود پژوهشگران آتی با توجه به اهمیت پیشگیری از بازگشت اعتیاد بیشتر به این حوزه بپردازند و با نگاهی به کاستی‌های بیان شده موارد ذکر شده را در اولویت‌های پژوهشی قرار داده تا نتایج حاصله جهت سیاستگذاری‌های کلان در امر پیشگیری از عود اعتیاد با دقت بیشتری به کمک مسئولین امر آمده و ریشه اعتیاد در جامعه خشکانده شود در غیر این صورت رشد اعتیاد ریشه جامعه را می‌خشکاند. همچنین با راه‌اندازی مراکز تحقیقات گوناگون در زمینه پیشگیری از عود اعتیاد در کشور و مطرح شدن این حوزه به عنوان اولویت موضوعی در بسیاری از دانشگاه‌ها و مراکز علمی و ضرورت تولید دانش با توجه به گستره این معضل جهت کنترل اعتیاد در کشور، در سال‌های آینده با رشد مطلوب‌تری در پژوهش‌های این عرصه روبه‌رو باشیم.

## تشکر و قدردانی

سپاس ازتمامی پژوهشگرانی که حاصل زحمت و مطالعه آنها دستمایه‌ی پژوهش حاضر گشته و با نشر یافته‌های مطالعاتی خود مسیر پیشگیری از عود اعتیاد را با آخرین متدهای درمانی هموار ساخته تا پژوهش‌های آتی به روشی کارآمدتر صورت پذیرد.

[ Downloaded from ndhj.lums.ac.ir on 2026-11-27 ]

**Reference**

1.Tavolacci, M. P., Ladner, J., Grigioni, S., Richard, L., Villet, H & Dechelotte, P .Prevalence and association of perceived stress, substance use and behavioral addictions: a cross-sectional study among university students in France . BMC Public Health2013 , 13, 724
2. Alleva, L., Tirelli, E., & Brabant, C .Therapeutic potential of histaminergic ompounds in the treatment of addiction and drug-related cognitive disorders. Behavioural brain research2013, ۲۳۷, ۳۶۸-۳۵۷
3. Jazayari M ,Rafiee A , Nazari H . Attitude of Middle School Students of Tehra City About Addiction, Social Welfare Magazine, Spring2013, Number 7- 23[Persian]0
4. Marlatt GA, Larimer ME, Palmer RS. Relapse prevention. J Alcohol Res Health1990-151-60 23(2. )
5. Hatami HI.all e ranian Health Ministry:Arjmand.Comper Hensive Health,Book. 2005[Persian]
6.Roozen, H. G., Waart, R, D., Windt, D., Brink, W., Yong, C. A., & Kerkbof, A. F. M A . systematic review of the effectiveness of naltrexone in the maintenance . treatment of opioid and alcohol dependence . European Neuropsychopharmacology (2006 ) 311-323.16. (
7.Ahari SS, Azami A, Barak M, Amani F, Seddigh A, Factors effective in reusage of drug amon the patients refered to withdrawal center affiliated to the state rehabilitation Organization . Ardebil University of Medical Sciences 2000 [Persian]
8. Hojjati H, Aloustani S, Akhondzadeh G, Heidari B, Sharif_Nia H, Study of Mental Health and Its- Relation with Quality of Life in Addicts, JSSU, 2010;18 (: 21 -207) [Persian
9.Bart G, Maintenance Medication for Opiate Addiction . The Foundation of Recovery, Journal of Addictive Diseases . 2012 - 25 /07/01;31(3):207 -
10.Bahari F, Addiction, Counseling and Treatment (Guide to Changing Addictive Behavior in Addicts). Tehran: Danje 1388 . [Persian]
11. Karimian Negar, The effectiveness of cognitive-behavioral stress management on the prevention of relapse in drug-dependent men . Addiction Research Journal . Winter2019, No. 20 [Persian]

**مقالات بررسی شده در مطالعه حاضر**

1. Arjamand Qajur K, Mahmoud Alilo M, Zainab K, Bakhshipour A, Effectiveness of Acceptance and Commitment Therapy (ACT) in preventing relapse in methamphetamine dependent patients, Found Quarterly, Year: 2018, Volume: 21, Number: 1 (series 79), pages: 38-51[Persian]
2. Amjad A, Aminzadeh M, Khanjani Z, The effectiveness of emotion regulation training based on the Gross process model on sensation seeking and relapse in drug dependent patients, Family and Health Quarterly, Yazd Ham period, first issue, spring 1400, consecutive) 1[Persian]
3. Behbahani L, Sardari B, Effectiveness of positive psychotherapy on reducing cravings and preventing relapse in opioid addicts, Addiction Research Journal, Winter 2018, No. 54[Persian]
4. Behroozian f, Noukani m, Mohajerani Ha, Effectiveness of group cognitive-behavioral therapy in preventing the relapse of methamphetamine-dependent people, Journal of Clinical Psychology Thought and Behavior, Winter 2013, Number 30[Persian]
5. Pourfathiye A, Fathi A, the effectiveness of cognitive-behavioral intervention as a supplement to maintenance treatments on preventing relapse and improving the symptoms of mental disorders in drug-dependent patients, Journal of Addiction Research, Volume 14, Number 57 (Autumn 2019[Persian])
6. Jafari I, Eskandari Ho, Sohrabi F, Delavar A, Effectiveness of coping skills training based on the Marlatt model in preventing relapse and increasing resilience in drug dependent people, Journal of Clinical Psychology, Fall 2018, Number 3[Persian]
7. Jafari Issa, Gurban Alipour M, Comparison of the effectiveness of coping skills training and lifestyle on relapse prevention after the detox phase in people quitting drugs, Journal: Clinical Psychology, Year: 2015, Volume: 8, Number: 2 (series 30), pages: 57-66[Persian]
8. Janoud P, Mohammad Khani Sh, Mohammadi Shirmohle F, Hosseinzadeh Taqvai M, Pagandi, P, The effectiveness of mindfulness-based relapse prevention treatment in improving addiction symptoms and negative emotions in men

[ Downloaded from ndhj.lums.ac.ir on 2026-11-27 ]

dependent on stimulant drugs (Shesheh) Journal of the Faculty of Medicine of Mashhad University of Medical Sciences, Year: 2019, Volume: 63, Number: 5, Pages: 2940-2953[Persian]

9. Heydari Nia M, Moulai Nesab E, Shirvani E, The effectiveness of cognitive intervention on relapse of addiction and general health of people dependent on substances referring to the 60th Congress of Tehran, Roish Psychology Journal, Volume 11, Number 7 (October 1401) [Persian]
10. Heydari A, Mohammadi R, Bahmani M, Effectiveness of motivational interviewing on reducing cravings and relapse in substance abuse patients treated with methadone, Journal: Addiction Research, Year: 2016, Volume: 11, Number: 43, Pages: 89-89 104[Persian]
11. Khodayi A , Akhtari F, Hashemi J, Beheshti B, Nazari V, Effectiveness of emotion management and self-confidence training in reducing the relapse of opioid users, Journal of Law Enforcement, Summer 2016 Number 2[Persian]
12. Dostian Y, Dadkhah A, Bahmani B, Ahvan M, Azami Y, Effectiveness of cognitive behavioral intervention based on the Marlatt model on reducing relapse in people dependent on opioids.2015 . 13. 49 [Persian]*
13. Dehghani Firouzabadi S, Qasmi H, Montazerhadesh R, Fatehizadeh M, Zulfiqari S, Ebrahimi A A, Effectiveness of motivational interviewing (MI model) on predicting the relapse of drug dependent women, Addiction Research Journal, Spring 2013, Number 29[Persian]
14. Dehnavi S, Ayazi Nafouti M, Bajlan M, The effectiveness of psychodrama on reducing the level of depression and preventing relapse in men dependent on opioids, Addiction Research Journal, Summer 2014, Number 34[Persian]

15. Rahmani S, Amiri H, Afshari Niya K, The effectiveness of mindfulness training on reducing relapse symptoms in methamphetamine abusers, Journal of the Faculty of Medicine of Mashhad University of Medical Sciences, Year: 1400, Volume: 64, Number: 4, Pages: 3732 -3742[Persian]
16. Raisian A S, Golzari M, Barjali A, The effectiveness of hope therapy on reducing the level of depression and preventing relapse in women in drug addiction treatment, Addiction Research Journal, spring 2019, number 17[Persian]
17. Darishian M, Hosseinzadeh R, Dosti P, The effect of effective communication training for drug-addicted couples based on the cognitive-behavioral model on communication patterns and relapse, Qazvin University of Medical Sciences Journal, No. 5[Persian]
18. Shojaei M, Ghaemi F, Shojaei M, Dartaj F, The effect of cognitive-behavioral group therapy in developing coping skills and preventing relapse in addicts, 9th International Congress of Psychotherapy (Asian meeting in the context of cultural values ) - 1395[Persian]
19. Sheikh Sadeghi N, Asgari M, Mir Mahdi S R, Qadirian F, Investigating the effect of group cognitive-behavioral intervention on anxiety and relapse prevention in drug addicts, Mandish Journal, Spring and Summer 2014, No. 10-11[Persian]
20. Safar S, the effectiveness of mutual behavior analysis in preventing the relapse of men suffering from addiction under methadone maintenance treatment, the second national conference of research and treatment in clinical psychology 2013[Persian]
21. Taheri E, Jamali J, Derakhshani M, The effectiveness of narrative therapy on the level of craving, relapse and relapse in patients treated with methadone, Roish Psychology Journal, Volume 11, Number 9 (Azer 1401) [Persian]
22. Tahmasbian H, Ahmadi V, Mami Sh, Mami Sh, Comparison of the effectiveness of attachment therapy with motivational therapy in reducing slippage, relapse, craving and persistence of substance abuse in patients with substance-dependent borderline personality disorder, Journal: Knowledge and Research in Psycho Applied Science, year: 1401, period: 23, number: 2 (88 consecutive), pages: 106-122[Persian]
23. Alavi Langroudi S K, Nikzad Moghadam M, The effectiveness of cognitive-behavioral therapy on reducing the relapse of drug addiction in students and its effect on increasing their motivation to progress, Publication: Tolua Health, Year: 2014, Volume: 14, Number: 1 (series) 49), pages: 1-11[Persian]
24. Farnam A, Barjali A, Sohrabi F, Filofinejad M, The effectiveness of Mindfulness Based Relapse Prevention Model (MBRP) in preventing relapse and increasing coping skills in people dependent on opioids, Journal of Clinical Psychology Studies, Autumn 25. 2013, number 16[Persian]
Farnam A, The effectiveness of the matrix model in preventing relapse and increasing coping skills in people addicted to opioids, Addiction Research Journal, spring 2012, number 25[Persian]
26. Ghajavand K, Ghajavand Q, Ghajavand Z, Effectiveness of group support in developing coping skills and preventing relapse in addicted people, Social Work Research Journal, 2013 - Number 2[Persian]

[ Downloaded from ndhj.lums.ac.ir on 2026-11-27 ]

27. Kafi Sm, Molazadeh Espizfani R, Nouri Khajovi M, Salehi I, Effectiveness of group therapy using mutual behavior analysis method on marital adjustment and prevention of relapse in detoxified people, Publication: New Psychological Researches (Psychology, Tabriz University), year: 1390, period: 6, number: 23, pages: 111-132, [Persian]
28. Kaldavi A, Barjali A, Philosofinejad Mohammadreza, Sohrabi Faramarez, Effectiveness of the relapse prevention model based on mindfulness in relapse prevention and motivation in people dependent on opioids, Journal of Clinical Psychology, (series 12), winter 2013, number 4[Persian]
29. Kostari Sh, Keshavarz Garami Q, Haddadi Ruholah, Shahriaripour Reza, Najafi Samira, Effectiveness of counseling to reduce drug use and risky behaviors on improving cravings and relapse of crack heroin abusers undergoing methadone maintenance treatment, Addiction Research Journal , 2014 No. 38[Persian]
30. Mardpour, A Najafi M, Amiri F, Effectiveness of relapse prevention based on mindfulness in relapse prevention, craving and self-control in people dependent on opioids, Addiction Research Journal, Winter 2013, Number 32[Persian]
31. Mami Sh, Amirian Kamran, Effectiveness of cognitive emotion regulation training on the prevention of relapse and the quality of life of addicted people, Nasim Tossani magazine, spring 2015, number 4[Persian]
32. Mohammadi S, Walii S, Aliayi N, Nouri B, The effect of motivational interviewing on the temptation and relapse of patients treated with buprenorphine, Journal of Psychology and Psychiatry, year: 1401, volume: 9, number: 1, pages: 45- 56[Persian]
33. Namazpour J, Radfar M, Qavami H, Sheikhi N, Evaluation of the effectiveness of continuous care model on relapse and enthusiasm of patients undergoing maintenance treatment with methadone, Urmia Journal of Nursing and Midwifery, April 2016 number 2[Persian]
34. Nusrat T, Soleimani Is, Isazadegan A, Effectiveness of Mindfulness-Based Relapse Prevention Intervention on Craving and Emotional Processing in Substance-Dependent People in Non-Pharmaceutical Rehabilitation, Journal: Addiction Research, Year: 1401, Period: 16 , number: 65, pages: 75-96[Persian]
35. Niknam M, Hosseinian S, Effectiveness of Behavioral Activation Therapy Intervention on Reducing Cravings and Preventing the Return of Substance-Dependent Women (Study Case: Women of Tehran City), Journal of Police-Social Research on Women and Family, Fall and Winter 2017 Number 11[Persian]
36. Niknam M, Madhaghi M Ibrahim, Shafiabadi Abdullah, Effectiveness of Marlatt's Cognitive-Behavioral Model on Reducing Craving and Preventing the Return of Substance-Dependent Women, Journal of Clinical Psychology and Personality, Spring and Summer 2015 Number 14[Persian]
37. Hashemi J, Beheshti B, Alizadeh J, Effectiveness of hypnotherapy on prevention of relapse, reduction of impulsivity and craving in people quitting stimulants, Addiction Research Journal, Summer 2016 Number 42[Persian]
38.Yarmohammadi Vasil M, Effectiveness of community therapy on improving life skills and reducing relapse in addicted men, Journal of Kerman University of Medical Sciences, Year: 2010, Volume: 18, Number: 4, Pages: 358-368[Persian]
39.Yaqoubi M, Zargar F, Akbari H, The effectiveness of the relapse prevention model based on mindfulness on the rate of relapse in opioid users, Journal of Behavioral Sciences, 2015 Number 4[Persian]
40. Hamidipour Z. Assessment meter of various effective ، Karimyar Jahromi M, Eftekharzadeh MH-, factors associated with substance abuse relapse in addict's perspective. J Res Behave Sci 2015; 13124-33. [Farsi] [Persian]

[ Downloaded from ndhj.lums.ac.ir on 2026-11-27 ]

# Investigating psychotherapy interventions for predicting addiction relapse in Iran: A review study

**Maryam Alipour**

Master's degree, General Psychology, Islamic Azad University, Arak, Iran.

## Abstract

**Background and Objectives:** Addiction relapse is a complex phenomenon, multifaceted and affected by biological, psychological and social factors. So far, several psychotherapy interventions have been performed to prevent. The present study was conducted with the aim of analyzing the results and evaluating previous research on the effectiveness of psychotherapy interventions in preventing addiction relapse.

**Materials and methods:** This is a descriptive review study that examined interventions during the period from 2007 to 2022. To obtain the desired articles, reliable scientific and informational databases including Civilica, Migna, Noor Magz, and Jihad Academi were searched based on the keywords of addiction, effectiveness, and relapse. 78 articles were retrieved and then screened and selected based on the inclusion criteria of the desired articles. Finally, 40 articles were analyzed descriptively and analytically, and the results were presented in tables. The statistical population of this research is all psychotherapy studies that have been conducted in the field of non-recurrence of addiction with an effective method. The reviewed documents included articles published in scientific journals, conferences and internal congresses of Iran.

**Results:** Among the 40 reviewed articles, 20 cases, i.e., 50% of the articles, were published in 2012-2017. The most researched topic was cognitive-behavioral with 11 articles, i.e., 27.5% of the articles. The geographical location of 20% of the studies was Tehran. In 40% of the articles the number of therapy sessions have been considered as 8 sessions. 52.5% of the studies have followed up their results with time intervals of 1 to 6 months. Laboratory test was the most used tool in the studies with 45%.

**Conclusion:** The findings of the present study can be used for scientometrics and highlight the necessity of planning to improve future research.

**Keywords:** Review, Psychotherapeutic Interventions, Prevention of Addiction Relapse, Iran

[ Downloaded from ndhj.lums.ac.ir on 2026-11-27 ]